

CONSIDERAȚII LINGVISTICE PRIVIND FITONIMELE ROMÂNEȘTI CONSTRUITE CU AJUTORUL TERMENULUI „VÂNT” (II)

Radu DRĂGULESCU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romane
Lucian Blaga” University of Sibiu, Department of Romance Studies
Personal e-mail: radu.dragulescu@ulbsibiu.ro:

LINGUISTIC CONSIDERATIONS ON ROMANIAN PHYTONIMS CREATED WITH THE TERM WIND (II)

In the folkloric creations of the Romanians the wind has deep mythological implications. Our paper aims to reveal an inventory, an interpretation and a statistical analysis of Romanian names of plants which implicates the word „wind”, spread through the botanical terminology, a phenomenon which, as considered by E. Coșeriu is not enough highlighted (given that the individual speaker became creator of language / poetry whenever he named a flower. Botanical popular terminology has primarily a practical value, designating, distinguishing and categorizing elements of the plant kingdom within the given natural reign, but also has a high theoretical significance, especially for linguists, both by the ethimons to which they send back and by the metaphorical meanings the phytonims mostly have.

Keywords: romanian phytonyms, ethnobotany, linguistic imaginary, vânt/wind.

Așa cum precizăm în lucrarea din numărul anterior¹, vom prezenta aici fitonimele ce implică *vântoasele* sau *cele din vânt*. Am arătat că printre fitonimele românești am identificat un număr de 39 care sunt create cu ajutorul termenului *vânt*. În privința posibilității studierii semantice a nomenclaturilor, Simina Terian consideră că „textemele realizează adeseori o reorganizare a opozițiilor echipolente din lexicul primar sub forma unor opoziții graduale și/sau privative”.²

Am adoptat ortografia propusă de DOOM2, conform căruia se scriu cu cratimă substantivele compuse cu unitate semantică și gramaticală mai mică decât a celor scrise într-un cuvânt, eventual, cu articulare și flexiune și la primul element, având structura substantiv + prepoziție + substantiv, substantiv + substantiv în nominativ, substantiv (articulat) + substantiv în genitiv. De asemenea, DOOM2 prevede generalizarea scrierii cu cratimă a compuselor nesudate care denumesc specii distincte de plante³:

Bășică-di-ali-din-vânt (*Saponaria officinalis*): < lat. vessica; planta conține saponine și, dacă este frecată,

mai ales adăugând și apă, face clăbuc. Planta este utilizată pentru a trata mai multe afecțiuni, inclusiv împotriva „celor din vânt” prin care se înțeleg o serie de boli neuropsihice.

Brânca-vântului, brânga-vântului (plantă neidentificată folosită contra durerilor din vânt): < lat. branca. Desemnează fasciația/apariția pe arbori a unor fascicole de ramuri subțiri comparabile cu un măturoi (a se vedea patul vântului) ori este vorba despre *Lycopodium clavatum*, un remediu contra durerilor reumatice (numită și brânca-ursului și brăul-pământului).

Brăul-vântului (*Lycopodium spp.*) < DLR consideră etimologia necunoașcută și precizează că avem a face cu un cuvânt străvechi, care se găsește și în celelalte trei dialecte românești (arom. *Brăn*, meglrom. *brøn*, istrorom. *brăv*) și că se înrudește cu albanezul bresbrezi. I.I. Russu⁴ îl consideră cuvânt autohton: „cingătoare”, alte variante indică etimonul lat. brandeum „pânză de in; bandă, cingătoare”, cu care se aseamănă tulpinile. Cu *Lycopodium clavatum* se legau peste mijloc femeile cu hipermenoree din Moldova și din Ucraina. Planta

cunoaște multe denumiri care implică vântul, dar se numește și împiedicătoare (și diverse variante), deoarece tulpinile plantei sunt întinse și încâlcite, împiedicând animalele și oamenii. Fiindcă planta se numește și piedica-vântului, vântoasă, coada-alor-din-vânt, iarba-alor-din-vânt, praful-strigoilor am putea deduce că ea împiedica, în credința poporului, și duhurile rele. Și slovacii cred că apără de spirite rele. Ciobanii din Valahia moravă țineau planta în stâni pentru a se apăra de vrăji, iar cei din Maramureș o îndeasă între bârnele grajdurilor/stânilor, zic ei, să nu tragă/între vântul, dar poate, este vorba despre „Cele din vânt”⁶.

Buruiana-vântului (*Pastinaca sativa*, *Seseli rigidum*, *Seseli varium*): < slav. burjanŭ. Plantele s-au utilizat în tratarea bolilor produse de „cele din vânt”, ființe malefice care luau mințile ori ologeau, în special, pe cei ce dormeau primăvara pe afară/pe pământ.

Buruiană/buruiene-de-vânt-rău (*Aster linosyris*, *Valeriana officinalis*): plantele s-au folosit contra molimelor și a paraliziei, popular *vânt rău*. Poporul crede că molimele și paralizii sunt luate din vânturile rele ori date de Vântoase drept pedepse. Fiertura de *Aster linosyris* s-a folosit la spălături pentru a lecuia leziunile produse de vărsatul de vânt.

Buruiană-vântoasă (*Filipendula ulmaria*): C. Drăgulescu⁷ consideră că ar avea înțelesul de „buruiană de Vântoase” sau ar fi de fapt *buruiană vinoasă, fiindcă maghiarii numesc planta borvirág „floarea vinului”, iar florile s-au folosit la aromatizarea vinului.

Coada-alor-de-vânt (*Lycopodium clavatum*): planta are tulpini ca niște cozi (lat. coda < cauda); Germanii numesc planta Hexenkraut „buruiana vrăjitoarelor”.

Coada-hălor-din-vânt (*Selaginella helvetica*): a se vedea coarda-celor-din-vânt.

Coarda-celor-din-vânt (*Selaginella helvetica*): plantele au tulpini târâtoare, ca niște coarde (< lat. chorda). S-au folosit ca amulete și leacuri împotriva Celor din Vânt. Poate fi o alterare a fitonimului de mai sus sau fenomenul să se fi petrecut în sens invers.

Iarba-alor-din-vânt (*Lycopodium clavatum*): a se vedea coada-alor-de-vânt, brâul-vântului, piedica-vântului.

Iarba-vântului (*Agrostemma githago*, *Agrostis stolonifera*, *Alpinia officinarum*-rizomul, *Apera spica-venti*, *Aster amellus*, *Aster linosyris*, *Betonica officinalis* actualmente *Stachys officinalis*, *Bromus spp.*, *Cynodon dactylon*, *Geranium columbinum*, *Hieracium umbellatum*, *Nepeta cataria*, *Nepeta pannonica*, *Orobancha caryophyllea*, *Pulsatilla vulgaris*, actualmente *Pulsatilla montana*, *Seseli rigidum*, *Silene alba*): în cazul speciilor *Hieracium umbellatum* și *Orobancha caryophyllea*, e vorba de o confuzie, în opinia lui C. Drăgulecu⁸ numele corect fiind iarba-vulturului, respectiv iarba-untului. Pentru restul, a se vedea iarba-vântului-sec.

Iarba-vântului-sec (*Geranium columbinum*): pentru speciile de graminee (*Agrostis stolonifera*, *Apera spica-*

venti, *Bromus spp.*, *Cynodon dactylon*) și pentru *Pulsatilla vulgaris*, actualmente *Pulsatilla montana*, numele propriu-zis este „iarbă fâlfâind în vânt”, grecii numind o serie de graminee *aira*, „iarba vântului”; speciile de *Agrostis*, *Apera* se numesc și în germană *Windhalm*, iar *Pulsatilla Windröschen*, ultima și în fr. *herbe au vent*, it. *hierba del viento*; *Agrostis stolonifera*, *Nepeta cataria* și *Stachys officinalis* s-au folosit ca leacuri împotriva bolilor din vânt (boli infecțioase și tulburări neuropsihice); *Aster linosyris*, *Geranium columbinum*, *Silene alba* și *Seseli rigidum* au fost utilizate contra vântului rău (paralizii și pareze) sau umflăturilor din vânt. Anticii numeau unele specii din familia Apiacee, *kamphsánema* (gr. ánemos „vânt”); rizomul de *Alpinia officinarum* are acțiune stomahică și era recomandat pentru „vânturi” (gaze intestinale); tot pentru „vânturi” s-au folosit *Agrostemma githago* și *Silene alba*.

Iarbă-de-vânt (*Seseli rigidum*): a se vedea iarba-vântului.

Iarbă-vântoasă, iarbă-vârtoasă (*Kochia prostrata*): în Dicționarul lui Borza întâlnim primul fitonim, iar în *Flora și vegetația din Valea Prutului*⁹, al doilea. Numele sugerează, fie rostogolirea de către vânt a tufelor uscate, fie constituția tulpinilor (vârtoasă < lat. *virtuosa), fiind vorba de o alterare, în timp, a denumirii.

Lingura-vântului (*Echium vulgare*, *Ganoderma lucidum*): a se vedea lingură-de-vânt.

Lingură-de-vânt (*Echium vulgare*): < lat. lingula. Fitonimul are semnificația „lingură/limbă/frunză de cele din vânt” și pare a se referi la Vântoase (a se vedea lingură-de-Vântoasă), planta fiind folosită în tratarea epilepsiei care, în credința populară, se capătă din vânturi rele ori din duhuri rele. Pornind de la asemănarea fonetică dintre lingură și lingoare (febră tifoidă), alte specii s-au folosit în tratarea frigurilor.

Lingură-de-Vântoasă (*Clavariadelphus pistillaris*): alți informatori cred că este a Frumoaselor, Zânelor, Celor din vânt, strigoaicelor sau Milostivelor.

Mătura-vântului: a se vedea mătura-Vântoaselor.

Mătura-Vântoaselor, numită și mătura-vrăjitoarei, mătura-de-vrăjitoare este apariția pe arbori a unor fascicole de ramuri subțiri ca niște mături în urma atacului unor ciuperci precum *Melampsorella cerastii* (*Melampsorella caryophyllacearum*). În credințele și basmele populare astfel de mături sunt folosite de Iele, nume provenit din pronumele de pers. a III-a, fem., pl. sau din tc. jel „vânt”, dat fiind sinonimul Vântoase/Cele din vânt. Mătură este termen cu origine necunoscută conform DLR¹⁰, cuvânt autohton în opinia lui I.I. Russu¹¹, cf. rad. i.-e. *me(n)th- „a amesteca”. cf. rad. i.-e. *me(n)th- „a amesteca”. Alte păreri pun subst. mătură în relație, fie cu sl. metla „nuielușă”, bg., rus. metlá, scr., ceh. metla „mătură” (și sl. motiti „a agita”), fie cu un presupus lat. mattula, din care și sard. matta „tufă, arbust”, calabr. mattulu, abruz. matteļe „mănușchi”, mattorře „mătură de nuiel”.

Patul-celor-din-vânt (*Centaurea triumfetti*): cf. ngr. pátos „drum bătut, pietruit” cf. it. patto „așternut de paie”; alb. pat „podea”. Planta are inflorescență pufoasă, iar poporul crede că pe ea dorm Cele din vânt (a se vedea coarda-celor-din-vânt).

Scaunul-hălor-din vânt (*Verbascum nigrum*): < lat. scamnum. Planta are multe flori galbene, poate ajunge la 1,5 metri și are multiple întrebuințări în medicina populară. Conține saponozide, verbascozid, tanin, rezine, ulei volatil, zaharoză, cartenoizi, fitosteroli și substanțe minerale. Are calități depurative, calmante, antihistaminice, antimicrobiene, emoliente, expectorante, diaforetice, sudorifice și, de asemenea, fluidizează secrețiile bronhice.

Vântoasă (*Lycopodium clavatum*): poporul crede că

planta apără de duhurile rele din vânt, de unde și alte nume ale plantei: coada-alor-din-vânt, iarba-alor-din-vânt, praful-strigoilor, piedica-vântului, brăul-vântului (a se vedea acolo).¹²

Fitonimele sunt sugerate, în special, de implicațiile mitologice și credințe populare, îndeosebi cu referire la Vântoase/Cele din vânt. Apoi, ar urma cele care datorează denumirile aspectului fizic, dar aceste două categorii se împletesc. Unele dintre ele datorează denomiția utilizării ca plante de leac în tratarea anumitor afecțiuni, dar majoritatea dintre acestea țin tot de planul mitologic și de credințele populare. În consecință, am socotit de cuviință să încadrăm la această categorie doar plantele care se folosesc în eliminarea gazelor intestinale. Puține au o explicație de natură strict lingvistică.

Note:

1. Radu Drăgulescu, *Linguistic Considerations on Romanian Phytonims Created with the Term Wind (I)*,
2. Simina-Maria Terian, *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale* (Iași: Institutul European, 2015).
3. DOOM2, p. LXX-LXXIII.
4. I.I. Russu, *Etnogeneza românilor* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981).
5. A se vedea și Constantin Drăgulescu, Radu Drăgulescu, *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante* (Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000) și Constantin Drăgulescu, Drăgulescu, Radu, *Considerații asupra unor lexeme daco-geto-trace* (Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014).
6. Drăgulescu, *Dicționarul*, 2018.
7. Ibid.
8. Ibid.
9. Tatiana Tofan-Burac, T. Chifu (Iași: Editura Corson, 2002).
10. DLR, Tomul IX, Litera M (București Editura Academiei Române, 2010).
11. Russu, *Etnogeneza*.
12. Drăgulescu, *Linguistic Considerations*.

Bibliography:

- Borza, Al. *Dicționar etnobotanic*. București: Editura Academiei R.S.R., 1968.
- DLR, Tomul IX, Litera M. București: Editura Academiei Române, 2010.
- DLR, Tomul XIX, Vîclă-Z. București: Editura Academiei Române, 2010.
- DLR, Tomul XV, SPONGIAR-Ș. București: Editura Academiei Române, 2010.
- Drăgulescu, Constantin. *Dicționarul explicativ al fitonimelor românești*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2018.
- Drăgulescu, Constantin, Radu Drăgulescu. *Contribuții la cunoașterea limbii geto-dacilor. Denumirile dacice de plante*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2000.
- Drăgulescu, Constantin, Drăgulescu, Radu. *Considerații asupra unor lexeme daco-geto-trace*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2014.
- Pricop, Alina-Mihaela, „Termenul vânt în *Dicționarul fenomenelor atmosferice (DFA)*”. *Philologica Jassyensia*, no. 1(21), (2015).
- Russu, I.I. *Etnogeneza românilor*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Terian, Simina-Maria. *Textemele românești. O abordare din perspectiva lingvisticii integrale*. Iași: Institutul European, 2015.
- Tofan-Burac, Tatiana, T. Chifu. *Flora și vegetația din Valea Prutului*. Iași: Editura Corson, 2002.